

УДК 338.012

Дискіна А.А.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки підприємства
Одеського національного політехнічного університету*

Богаченко Я.В.

*студентка
Одеського національного політехнічного університету***НАПРЯМИ СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В УКРАЇНІ****WAYS TO ENCOURAGE INNOVATIVE DEVELOPMENT
OF FOOD INDUSTRY ENTERPRISES IN UKRAINE****АНОТАЦІЯ**

Стаття присвячена питанню модернізації харчової промисловості в Україні на основі інноваційного підходу. Аналізується інноваційна діяльність підприємств харчової промисловості в Україні. Виявлено чинники, що стримують інноваційну активність, запропоновано заходи зі стимулювання інновацій у галузі.

Ключові слова: знання, інновації, харчова промисловість, інноваційна активність, конкурентоспроможність, модернізація.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена проблеме модернизации пищевой промышленности в Украине на основе инновационного подхода. Анализируется инновационная деятельность украинских предприятий осуществляющих свою деятельность в пищевой отрасли. Выделены факторы, препятствующие инновационной активности, предложен ряд мероприятий по стимулированию инноваций в отрасли.

Ключевые слова: знания, инновации, пищевая промышленность, инновационная активность, конкурентоспособность, модернизация.

ANNOTATION

This article dedicates to the problem of modernization in the food industry in Ukraine, based on an innovative approach. Analyzes innovative activity of the food industry enterprises in Ukraine. Identifies the factors impeding the innovation activity, proposes a number of measures to stimulate innovation in the industry.

Keywords: knowledge, innovation, food industry, innovation activity, competitiveness, modernization.

Постановка проблеми. Політичні зрушення в Україні зумовлюють пошук нових шляхів розвитку інноваційної політики підприємств усіх галузей. На даний момент актуальною проблемою є модернізація вітчизняної харчової промисловості з метою задоволення внутрішнього попиту, а також освоєння нових ринків збуту. Унаслідок зростаючої конкуренції з імпортованими товарами, виробництво отримує додатковий стимул для підвищення власної конкурентоспроможності. У галузі харчової промисловості найвірогідніше вирішення цього завдання є інноваційний розвиток.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями цього питання займаються як зарубіжні, так і вітчизняні вчені. Вагомий внесок у розв'язанні цієї проблеми зробили такі фахівці, як В. Александров, Б. Данилишин, О. Дацій, М. Йохна, М. Стадник, Т. Тарасенко, С. Ступак та ін. В умовах швидкоплинного нау-

ково-технічного прогресу при змінюваній ринковій ситуації треба більш докладно розглядати інноваційний процес в галузях, а саме в харчовій промисловості.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості в Україні, виявлення чинників, що стримують інноваційну активність та формулювання заходів по стимулюванню інновацій у галузі.

Виклад основного матеріалу. Унікальна специфіка харчової промисловості полягає в тому, що ряд вироблених нею продуктів має стислі терміни придатності. Збільшення цього проміжку часу природним чином стимулює впровадження у виробництво найостанніших розробок в області науки. Впровадження інноваційних технологій на всіх стадіях життєвого циклу товарів є ключовим напрямком підвищення конкурентоспроможності підприємств вітчизняної харчової промисловості. Покупців цікавить не тільки якість продуктів харчування, а й їх поживні властивості, умови, в яких вони виготовлені, транспортовані, здійснюється їх зберігання.

Інноваційна діяльність організацій, особливо харчових, вимагає якісно нового підходу. Вона повинна бути стратегічно орієнтованою системою заходів по розробці, впровадженню, освоєнню, виробництву, комерціалізації та аналізу ефективності інновацій. Впровадження наукових знань у виробництво призводить до збільшення технічних і технологічних показників промислових підприємств.

Інновації на рівні галузей розрізняються рядом ознак. За змістом вони поділяються на:

1. Технічні – вдосконалення матеріально-технічної бази, впровадження нового обладнання, автоматизація та комп'ютеризація.
2. Економічні – впровадження нових методів планування, методів обліку витрат на підприємстві.
3. Управлінські – застосування нових методів управління персоналом.
4. Соціальні – інновації, спрямовані на поліпшення умов праці працюючих на підприємстві [1].

За характером інновації поділяються на:

1. Процесні – розробка і впровадження нових технологій, комплексних методів організації виробництва і його управління.

2. Продуктові – інновації, спрямовані на отримання нової продукції, яка сильно відрізняється від раніше випущеної [2].

Для підприємств харчової промисловості, інноваційний процес є характерним перманентним оновленням продукції. З ціллю розповсюдження технічних нововведень на крупних фірмах існує стратегія поетапного введення нових технологій. Цикл від появи інноваційної ідеї до придбання потрібного устаткування не перевищує одного року. Так як великі підприємства мають фінансові ресурси для розробки та впровадження нових технологій, вони суттєво підвищують свою конкурентоспроможність завдяки їх швидкості реакції на нововведення.

У свою чергу, малі підприємства не мають змогу фінансувати комплексні наукові підрозділи. Придбання нового устаткування та гнучкість асортименту є важливішою умовою збереження їхньої конкурентоспроможності. Найчастіше стратегія малих підприємств базується на використанні тільки власних фінансових ресурсів, що супроводжується більшою часткою ризику у порівнянні з крупними підприємствами.

Таким чином, інновація в харчовій промисловості – це результат використання інтелектуальних розробок, що забезпечує виробництво високоякісної, патентоспроможним продукції, що забезпечує зростання продовольчої безпеки країни, що відповідає споживчим потребам, що дає змогу підприємствам харчової промисловості збільшити обсяги виробництва за рахунок освоєння нових видів продукції, забезпечити дотримання екологічних норм виробництва, поліпшити умови праці, впровадити механізми ресурсозбереження та скорочення втрат сировини та матеріалів в виробничому процесі, збільшити терміни зберігання продуктів харчування.

Харчова промисловість покликана забезпечувати населення різноманітними продуктами в обсягах і асортименті, достатніх для формування правильного і збалансованого раціону.

Цим зумовлюються найважливіші роль і місце харчової промисловості в структурі народногосподарського виробничого комплексу.

Аналізуючи стан українського інноваційного потенціалу в цілому, бачимо, що інноваційна діяльність в українській економіці не досягнула високого рівня, підприємства, котрі займаються активною інноваційною діяльністю, поступово зменшуються в кількості зараз займаючи 9-10% від усіх українських підприємств, що набагато менше, ніж в розвинутих економіках та інноваційних лідерах світу. Промислове виробництво знаходиться на рівні 2,5 % за своєю наукоємністю, у разі менше ніж на світових показників. При цьому більшість фінансових ресурсів, витрачених на інноваційну діяльність, припадають на закупівлю обладнання, на відміну від затрат на проведення науково-дослідних робіт та закупівлю ліцензій. Дослідимо кількість виконання наукових та науково-технічних робіт за декілька періодів (рис. 1).

Бачимо негативну тенденцію скорочення обсягів наукових робіт майже на 33%, що зумовлено скороченням фінансування по всім видам інновацій. Найбільшу питому вагу складають інші роботи (маркетингові та організаційні інновації), що є негативною тенденцією для інноваційного розвитку, так як ці роботи не створюють принципово нових продуктів або технологій.

Більшість інноваційних підприємств не проводять і не фінансують наукові дослідження. Відсутність стимулів та державної системи асигнування інноваційної діяльності, яка не може бути реалізована завдяки постійним змінам в бюджетному законопроекті, та нестача коштів є нездоланими бар'єрами. Проте низький рівень наукоємності української промисловості зумовлюється не тільки дефіцитом фінансування або браком пільг і стимулів. Структура економіки має фундаментальне значення. Вона функціонує таким чином що домінуючими галузями виробництва є ті, які природно відносяться до галузей малої наукоємності:

- харчова промисловість – 0,5-1,5%;
- агропромисловість – 0,9-1,2%.
- паливна та добувна – 0,7-1,1%;

Таблиця 1

Кількість науково-технічних робіт за період 2005–2015 рр. [3]

Назва робіт	2005	2010	2013	2015
Усього робіт, тис. од.	63,9	52,0	47,9	43,0
Зі створення нових видів виробів, з них:	6,3	6,2	5,6	4,6
Зі створення нових видів техніки	3,8	2,3	2,1	1,8
Роботи, в яких використано винаходи	0,8	1,1	1,1	1,1
Зі створення нових видів технологій	5,4	5,7	5,0	3,2
з них ресурсозберігаючих	2,2	2,5	2,2	1,4
Зі створення нових видів матеріалів	1,1	1,4	1,2	1,1
Зі створення нових сортів рослин, порід тварин	0,7	0,7	0,7	2,2
Зі створення нових методів, теорій	5,4	7,7	7,6	7,5
Інші роботи	45,0	30,3	27,8	24,4

На сучасному етапі Україна знаходиться на стадії відтворення 4-го та 3-го укладу (металургія, агропромисловість, залізничний транспорт, неорганічна хімія тощо). Тому майже 80% української продукції належить до промисловості 4-го та 3-го технологічних укладів. Темп росту ВВП за рахунок нововведень в Україні оцінюється всього у 0,7-1% [4].

Обсяг реалізованої у 2015 р. інноваційної продукції в харчовій промисловості склав 1,1% (у т.ч. нових для ринку – 0,5%, нових лише для підприємства – 0,6%) загального обсягу реалізованої продукції обстежених підприємств [5].

Окрім упровадження технологічних інновацій, підприємства можуть бути активними в організаційних і/або маркетингових інноваціях, які підтримують продуктивні й процесові інновації, підвищують якість і ефективність роботи підприємства та поліпшують обмін інформацією й використання нових знань і технологій, а також можуть впливати на продуктивність фірми, вихід на нові ринки або сегменти ринку та розроблення нових способів просування продукції.

Далі в таблиці 1 наведемо розподіл підприємств харчової промисловості, які вважали, що зазначені фактори суттєво впливали на їхнє рішення розвивати інноваційні проекти або стримували здійснення інноваційної діяльності упродовж 2012–2015 рр.

Таблиця 2
Розподіл неінноваційних підприємств за причинами що перешкоджали здійсненню інновацій протягом 2012–2015 рр. [6]

Немає вагомих причин здійснювати інновації	82,2%
у тому числі	
Низький попит на інновації на ринку	6,0%
Через попередні інновації	3,9%
Через дуже низьку конкуренцію підприємства на ринку	3,0%
Відсутність хороших ідей або можливостей для інновацій	7,4%
Можливому впровадженню інновацій перешкоджають вагомі чинники	17,8%
у тому числі	
Відсутність коштів у межах підприємства	11,4%
Відсутність кредитів або прямих інвестицій	6,1%
Відсутність кваліфікованих працівників у рамках підприємства	1,7%
Труднощі в отриманні державної допомоги або субсидій для інновацій	5,8%
Відсутність партнерів по співпраці	1,9%
Невизначений попит на інноваційні ідеї	2,1%
Занадто велика конкуренція на ринку	4,3%

Проте зверніть увагу, що це лише тенденції що склалися в цілому по країні. З огляду на те, що перелік і значущість перешкоджаючих факторів може залежати від віку, розміру та інноваційної підприємства, ситуація може кори-

гуватися на рівні виду діяльності та на рівні підприємств. Отже, можемо виділити основні чинники стримування вітчизняного інноваційного розвитку харчової галузі:

1. Відсутність коштів у межах підприємства.
2. Відсутність можливостей для інновацій.
3. Відсутність кредитів або прямих інвестицій.
4. Труднощі в отриманні державної допомоги або субсидій для інновацій.
5. Занадто велика конкуренція на ринку.
6. Відсутність кваліфікованих працівників у рамках підприємства.

Розвиток і нарощування інноваційного потенціалу в харчовій промисловості – стратегічне завдання довгострокового характеру. Ринок побудований на принципі конкуренції диктує певні стандарти до сучасних інновацій (продуктових, технологічних, маркетингових та організаційних). Впроваджуючи нововведення, господарські одиниці мають змогу знизити рівень затрат у виробництві, тим самим забезпечуючи собі можливість захопити більший сегмент ринку та отримати економічну вигоду. Інновації в харчовій промисловості дозволяють підприємству за рахунок створення монополії на інновацію отримати додатковий грошовий потік. Також підприємства завдяки інноваціям зберігають свої конкурентні переваги та ринкову позицію. Інноваційна активність є неможливою без використання відповідних інструментів і заходів по їх реалізації.

Таким чином, основними заходами стимулювання інноваційної діяльності у харчовій промисловості можуть бути:

- перехід від вузького спеціалізованого виробництва на випуск наукомісткій і високотехнологічної продукції, скорочення внутрішньо-заводських втрат у виробництві на основі вдосконалення кадрової політики;
- розширення сфери переробки харчових продуктів, починаючи від надходження сировини на заводи і закінчуючи його ефективним розподілом за відповідними роздрібним мережам;
- підвищення ступеня мобільності підприємств у розрізі прийняття оперативних рішень, спрямованих на скорочення тривалості виробничого циклу;
- закріплення кадрів на підприємствах через систему держзамовлення, стимулювання до праці молодих спеціалістів на основі виділення субсидій на придбання житла. Надання якісних умов життя сприятиме підвищення престижності роботи на підприємствах обробної сфери, в сільському господарстві;
- розвиток і нарощування кадрового потенціалу на підприємствах даної сфери.

У свою чергу, ці зміни виконуються на рівні підприємства, а на державному рівні та рівні галузі пропонуються такі заходи стимулювання інноваційної діяльності:

– розробити законопроект до Податкового кодексу України, створивши рахунки для накопичування коштів спрямованих на проведення інноваційної діяльності, за допомогою яких реалізують інноваційні проекти. Ці кошти, за умови використання його виключно на науково-технічну діяльність та фінансування інноваційної, розширення власних дослідно-експериментальних баз, без оподаткування акумульованих коштів і залишати їх у розпорядженні підприємства;

– розробити систему державних дотацій на оновлення технологічної бази підприємств;

– заснувати фонд підтримки інновацій, зокрема для утримання патентів у межах держави;

– стимулювати технологічну та науково-дослідну кооперацію для формування вільного інформаційного простору для трансферу технологій між державами;

– вдосконалити систему пільгового страхування ризиків інноваційних підприємств;

– стимулювати орієнтованість підприємств на продаж ліцензій, а не патентів завдяки розробки програми наукової міжнародної співпраці.

Отже, стан інноваційної діяльності українських підприємств в галузі харчової промисловості є незадовільним. Специфіка харчової галузі вимагає швидкої розробки та введення інновацій, тобто має місце ефект короткого життєвого циклу для нововведення. При таких перешкодах як: нестача коштів у підприємства, відсутність можливостей для інновацій, труднощі в отриманні субсидій для інновацій, постійна жорстка конкуренція на ринку з

імпортованими товарами, текучість кваліфікованих кадрів – інноваційно активними підприємствами можуть бути тільки крупні підприємства та монополії. Для зміни ситуації потрібна розробка нових законопроектів та систем заохочування інноваційної діяльності, контроль ринкової ситуації, обмеження імпорту та стабільність економіки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. The innovative activity of industrial enterprises as a factor of increasing their competitiveness [Електронний ресурс] / T.I. Cherkasova, I.M. Boyko, S.V. Beznos // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2013. – № 4(9). – С. 149-154. – Режим доступу : <http://economics.opu.ua/files/archive/2013/n4.html>.
3. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
4. Антонюк П.О., Антонюк, О.П. Аналіз стану та шляхів інтенсифікації інновацій в харчовій промисловості [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nauka.com/DNI_2006/Economics/3_antonjuk.doc.htm/.
5. Доповідь «Створення та використання передових технологій та об'єктів права інтелектуальної власності на підприємствах України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
6. Формування кластеру, як напрямку інноваційного розвитку економіки [Електронний ресурс] / Л.А. Некрасова, С.О. Попенко // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2014. – № 2(12). – С. 132-138. – Режим доступу : <http://economics.opu.ua/files/archive/2014/n2.html>.